

Krocínova kašna. Její sláva, barbarský zánik a nemožnost obnovy

Kateřina BEČKOVÁ

ANOTACE: *Krocínova kašna na Staroměstském náměstí byla mimořádně cenným sochařským dílem z konce 16. století. V roce 1862 byla z náměstí nešetrně odstraněna. Tento doslova barbarský čin však znamenal pro českou kulturní společnost trvalé trauma, které se projevuje opakovanými pokusy o vytvoření repliky kašny a její osazení na Staroměstském náměstí. Objektivní technické překážky a umělecká úskalí však záměr činí neproveditelným.*

Krocínova kašna nese, jak je všeobecně známo, jméno pražského primátora Václava Krocína z Drahohejle, který zastával tento úřad v blahobytném období rudolfínské Prahy v letech 1584–1605. Z jeho popudu byla staroměstskou obcí zřízena na náměstí kašna s nebývale vysokými ambicemi, co se týče rozměrů díla, kvality a bohatosti umělecké výzdoby i zábavně technického efektu (vodotrysk). V plné kráse však Pražany kašna netěšila dlouho. Nevýhodou použití barevně zajímavého a zároveň dobře opracovatelného materiálu, kterým byl červený slivenecký mramor, umožňující v rukou skutečného mistra vykouzlit z masy kamene i překvapivě plastické detaily, bylo jeho rychlé zvětrávání. Již k roku 1614 je zaznamenáno, že voda crčela ven jinudy, než měla.¹ Pravidelnou údržbu však z pochopitelných důvodů zanedbala i neklidná pobělohorská doba a zdá se, že i doby další, protože v roce 1790 prý již kašna neudržela vodu žádnou.² Tehdy se stalo samotné těleso kašny především sochařským artefaktem, pražskou pozoruhodností. Bezděčné svědectví o neutěšeném stavu kašny kolem roku 1810 podává litografie Samuela Prouta s pohledem na gotický arkýř Staroměstské radnice,³ kde v mírně romantickém duchu tvoří popředí obrazu právě část vnějšího pláště kašny, který je však doslova v rozvalinách.

Alarmující technický stav Krocínovy kašny a jisté politické uklidnění první poloviny 19. století skýtal naději, že dojde k zásadní opravě díla, které bylo stále považováno za jednu z velkých pražských pozoruhodností. Návrh na řešení technických problémů kašny včetně sochařského vyspravení projednávala městská rada v roce 1839, avšak z důvodu nákladnosti byl záměr odložen ad acta.⁴ Od roku 1853 pak spekovalo město s možností kašnu sice zachovat, ale přenést na jiné místo v Praze.⁵ Na Staroměstském náměstí byla totiž vydána napospas trhovcům s trakaři i pobudům, kteří si u ní zřídili odpočívárnu, a zároveň byl její alarmující stav stálou výčitkou „otců města“.

1

Možnost přemístění jako krajní řešení připouštěl ve vyžádaném dobrozdání i Jan Erazim Voceľ jako uznávaný znalec starožitných předmětů a představitel archeologického odboru Národního muzea.⁶ Proti přemístění se však nekompromisně vyjádřila 11. ledna 1854 vídeňská ústřední komise, která tak vyslovila na svou dobu obdivuhodně avantgardní památkářský názor, že takto významné dílo musí být zacho-

■ Poznámky

1 TEIGE, Josef; HERAIN, Jan. *Staroměstský rynek v Praze, díl I.* Praha : Společnost přátel starožitností českých, 1908. Bez ISBN. S. 228–242.

2 Tamtéž.

Obr. 1. *Andreas Groll, Celkový pohled na východní průčelí Staroměstské radnice s dosud stojící Krocínovou kašnou, 1856. Archiv hl. m. Prahy, sign. V 71/4. (Reprofoto: Archiv hlavního města Prahy)*

3 *Facsimiles of Sketches made in Flanders and Germany and Drown on Stone by Samuel Prout.* London : Charles Joseph Hullmandel, 1820. Bez ISBN. Kolorovaná verze litografie: Archiv hl. m. Prahy, sign. 302a; nekolorovaná verze: Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. H 012 407.

4 TEIGE, J., HERAIN, J., cit. v pozn. 1. S. 228–242.

5 Tamtéž.

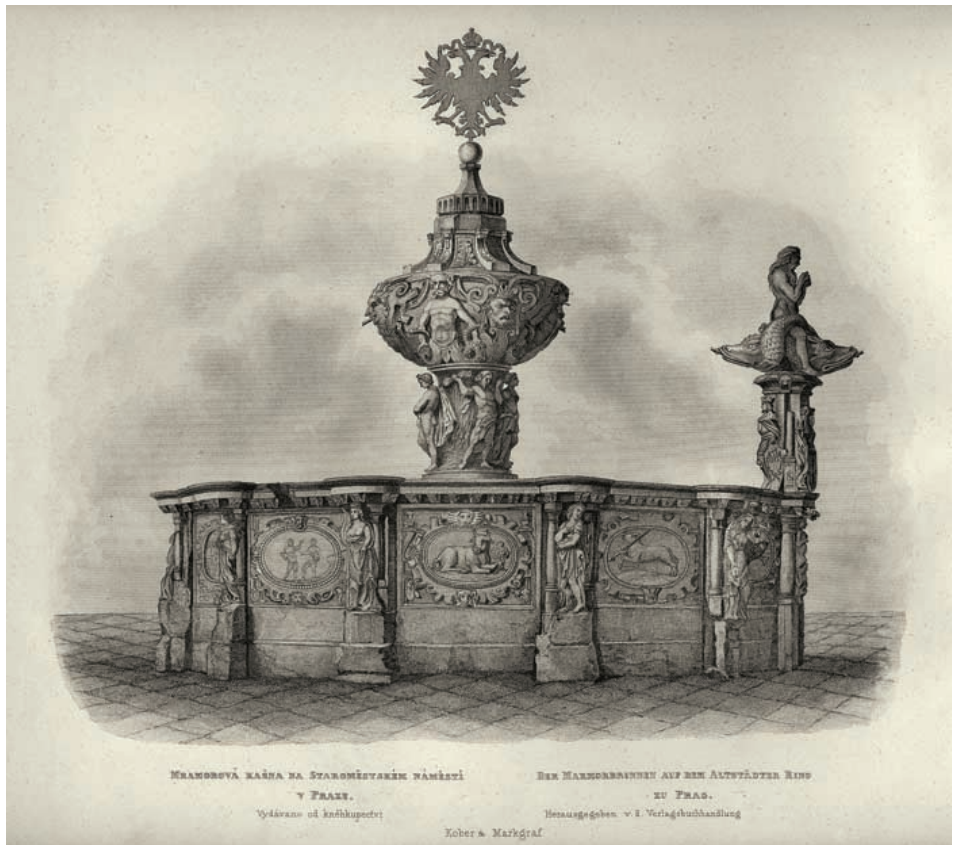
6 Tamtéž.

Obr. 2. Vilém Kandler, Krocínova kašna, oceloryt. Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. HV 002 663. (Reprofoto: Muzeum hl. m. Prahy, 2015)

váno na místě, pro něž bylo komponováno.⁷ Od počátku roku 1856 byly opět intenzivně hledány způsoby, jak kašnu co nejlevněji opravit a zprovoznit. Náklady byly sice vyčísleny, ale sborem obecních starších opět shledány nepřijatelně vysokými.⁸ Tím byla zhcena další naděje a přiblížil se osudný rok 1862. Ještě v lednu navrhl známý český politik a toho času i pražský obecní starší František August Brauner, aby byla kolem kašny zřízena ochranná mříž, ale již 23. května bylo městskou radou rozhodnuto, že kašna bude přece jen rozebrána a druhotně využita pro zřízení fontány v městském parku na hradbách při hostinci Bohemia.⁹ O tom, jak nešetrně byl verdikt vykonán a jak nepietně bylo naloženo se součástmi kašny, svědčí aktuální glosa v časopise Lumír. Historik umění, žurnalista a dramatik Ferdinand Břetislav Mikovec píše s rozčarováním: „Kusy kašny již viděti na baště a tak špatně se střeží, že nezbedníci před našima očima počali otloukati mramorové ozdoby.“¹⁰

F. B. Mikovec, který je jedním z průkopníků aktivní ochrany památek v Čechách, je rovněž autorem prvního podrobného popisu umělecké výzdoby Krocínovy kašny, který zpracoval krátce před jejím brutálním rozebráním pro druhý svazek sborníku *Starožitnosti a Památky země České*.¹¹ Tento popis, publikovaný však z důvodu aktuální naléhavosti již předem v uvedeném čísle Lumíru, byl v dalších letech podkladem pro řadu článků o Krocínově kašně, které vycházely v obrázkových časopisech.¹²

Části Krocínovy kašny měly neradostný osud obtížného břemene. O tom, zda vůbec byly některé z nich použity pro kašnu před kavárnou Bohemia na hradbách, nemáme žádné zprávy, ale nejspíš nikoliv. Ostatně pražské hradby byly již po roce 1875 zbořeny a s nimi zanikly i promenádní parky včetně obou kaváren Bohemie a Viktorie. Doloženo naopak je, že části rozebrané kašny „podle zprávy archiváře Dra Teige s náměstí převezeny do obecního dvora a odtud počátkem září 1864 časně zrána dopraveny na 34 dvouspřežných vozech na staveniště obecní plynárny na Žižkově“.¹³ Zde posloužily velmi prozaicky, a to jako materiál do základů stavby. Někteří autoři článků o Krocínově kašně uvádějí, že zásluhou Umělecké besedy však byly některé kusy před ponižujícím osudem zachráněny a předány do sbírek zemského muzea.¹⁴ Které z kusů kašny putovaly na Žižkov oklikou přes úložiště u Nové brány, kde je viděl roku 1862 F. B. Mikovec, které přes Staroměstský obecní dvůr a které možná obě-

ma i dalšími cestami, nepátřejme. S jistotou však můžeme tvrdit, že kolem roku 1870 se obě monumentální vertikální části původní kašny, tedy erbovní sloup s Neptunem a plasticky bohatě zdobená střední podnož s horní nádrží, nacházely na dvoře zemského muzea v bývalém Nostickém paláci Na Příkopě a ostatní kusy, degradované na pouhý stavební materiál, byly zazděny v základech žižkovské plynárny. V souvislosti s přemístěním Národního muzea do nové budovy na Václavském náměstí byly zachráněné kusy kašny předány do lapidária městského muzea, které mělo v té době své sbírky umístěny v kostele sv. Václava na Zde- raze.¹⁵ Protože však i Museum královského hlavního města Prahy v roce 1898 dostavělo svoji novou budovu v městském parku Na Poříčí, byly části kašny přemístěny právě do přízemí této nové budovy, kde se ocitly ve společnosti dalších kamenných a sochařských torz z bouraných pražských památek.¹⁶

O tom, že trauma z nešetrně zbořené Krocínovy kašny bylo v pražské společnosti stále živé, svědčí návrh sboru obecních starších na ob-

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. Feuilleton. *Lumír*. 1862, roč. 12, č. 22, s. 524–526. Bez ISSN.

¹¹ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav: *Starožitnosti a Památky země České. Díl 2*. Praha : L. Kober, 1865. Bez ISBN. S. 61–64. (Též v německé verzi jako *Alterthümer und Denkwürdigkeiten Böhmens, Teil 2*. Praha : L. Kober, 1865. Bez ISBN. S. 66–69.) Přestože dílo v obou verzích bylo vydáno až roku 1865, o popisu kašny před jejím odstraněním v květnu 1862 svědčí glosa autora v časopisu Lumír (viz pozn. č. 11) a bohužel i skutečnost, že F. B. Mikovec v září roku 1862 zemřel.

¹² Např. články: Anonym. Bývalá staroměstská kašna. *Květy*. 1869, roč. 4, č. 8, vydáno 22. 2. 1869. Bez ISSN (článek je doplněn vyobrazením kašny v kresbě Antonína Levého); V. W. Bývalá tak zvaná „Rudolfínská“ kašna na Staroměstském náměstí v Praze. *Zlatá Praha*. 1884, roč. 1., č. 46, vydáno 14. 11. 1884. Bez ISSN (ilustrováno nesignovanou perokresbou); Anonym. Mramorová kašna na Staroměstském náměstí v Praze. *Světlozor*. 1885, roč. 19, č. 10, vydáno 20. 2. 1885. Bez ISSN (článek, doplněn reprodukcí akvarelu Rudolfa Alta a kresbou Viléma Kandlera).

¹³ K. H. [HERAIN, Karel]. Po stopách Krocínovy kašny. *Umění* [Štenc]. 1929, roč. 2, s. 505. Bez ISSN.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ HARLAS, František X. Krocínova kašna. *Národní politika*, 9. 12. 1932. Bez ISSN.

¹⁶ Tamtéž.

■ Poznámky

⁷ Tamtéž. Jedná se o komisi K. k. Zentralcomission für Erhaltung und Erforschung der Baudenkmale (C. k. Centrální komise pro výzkum a zachování stavitelských památek) ve Vídni, která byla zřízena roku 1850.

ALTSTÄDTER RING.

Prag bei Borrosch et André

3

novu kašny na nově zřizovaném náměstí před Rudolfinem v roce 1895.¹⁷ Odborná komise v reprezentativním složení (sochař Josef Mauder, malíř Max Pirner, architekti Josef Schulz a Josef Zídek) ohledala torzo kašny a zpracovala své dobrozdání. To muselo konstatovat nám známou skutečnost, že fragmentů slavné kašny zbývá tak málo, že by stejně většina hmoty musela být nově vytvořena podle vyobrazení, v tom případě by ale bylo výhodnější udělat kopii celé kašny z trvalejšího materiálu, než je slivenecký červený mramor. Jenomže pak by vznikl úplně nový objekt, který by nemohl být považován za obnovu historické památky, což by se úplně minulo s původním úmyslem sboru obecních starších. Proto komise raději doporučila vytvořit před Rudolfinem fontánu novou.¹⁸

Po roce 1905 se stalo torzo Krocínovy kašny součástí první expozice Lapidária Národního muzea na pražském Výstavišti.¹⁹ Zřejmě při jeho návštěvě se zrodil nápad, který přerostl v druhý, velmi vážně míněný pokus o obnovu Krocínovy kašny v roce 1915. Jeho autorem byl středoškolský profesor Václav Sixta, který na obnovu kašny upnul svůj zájem v roce 1915 a v četných popularizujících článcích na něj upozornil i veřejnost.²⁰ Pro záměr získal sochaře Bohumila Vlčka. Ten byl myšlenkou sám nadšen natolik, že zhotovil i desetinový model kašny a neváhal hájit svůj samostatný badatelský podíl na připravované rekonstrukci kašny novínovým dementi, když se mu zdálo, že nebyl Sixtou dostatečně zdůrazněn.²¹ K záměru dvojice Sixta – Vlček však existovala nejen odborná

Obr. 3. Václav Merklas podle Vincence Morstadta, Krocínova kašna na Staroměstském náměstí, oceloryt, 1847. Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. H 132 236. (Reprofoto: Muzeum hl. m. Prahy, 2015)

skepse, ale i osobní výhrady. „Prof. Dr. Sixta je přírodopisec, jehož dříve zajímala zoologie, pak mineralogie, později geologie a konečně – vědy historické lákají dodnes řadu diletantů všeho druhu – dějiny umění.“²² Stanovisko tehdy publikované ve věstníku Klubu Za starou Prahu Karlem Guthem k obnově Krocínovy kašny má zcela univerzální platnost a nepozbylo aktuálnosti ani dnes. „Nemáme-li kašny v tom rozsahu, jak byla v roce 1862, nebo aspoň největší část její zachována, takže by sestavení její nečinilo zvláštních obtíží, pak nelze o Krocínově kašně vůbec mluvit. Ba nelze mluvit ani o její kopii, poněvadž neexistuje originál.“²³

Další zajímavé dějství úzce se dotýkající osudů kamenných fragmentů kašny nastalo při bourání žižkovské plynárny v roce 1932. F. X. Harlas, tehdejší ředitel městského muzea, dohlédl na to, aby byly základy opatrně rozebrány a pozůstatky kašny vyhledány. K tomu měl k dispozici dokonce plán, na němž údajně sám architekt Antonín Wiehl zakreslil, kde všude byly fragmenty zazděny, a jako uvědomělý člen kuratoria městského muzea jej v tomto ústavu i deponoval.²⁴ I díky tomu mohl

■ Poznámky

17 ERBEN, Josef (red.) *Administrativní zpráva obce královského hlavního města Prahy ... za rok 1895*. Praha : Statistická komise královského hlavního města Prahy a spojených obcí, 1898. Bez ISBN. S. 77–79.

18 Tamtéž.

19 FABIÁN, Václav. *Lapidarium Musea král. Českého. Světozor*. 1910, roč. 41, č. 5, s. 956–960.

20 SIXTA, Václav. *Kašna Krocínova. Národní politika*. 29. 7. 1915, v rubrice Feuilleton, s. 1, 2; SIXTA, Václav. Primátor pražský Václav Krocín s Drahojbejele a jeho renesanční kašna. *Národní listy*, 5. 9. 1915, v rubrice Z kulturního života, s. 9; SIXTA, Václav. Renesanční Krocínova kašna na Staroměstském rynku v Praze. *Český svět*. 1915, roč. 12, č. 1, vydáno 10. 9. 1915. Bez ISSN.

21 *Národní listy*. 8. 9. 1915, rubrika Denní zprávy, s. 4. Bez ISSN. Model kašny zhotovený sochařem Bohumilem Vlčkem je dnes součástí expozice Krocínovy kašny v Lapidáriu Národního muzea.

22 K. G. [GUTH, Karel]. *Krocínova kašna. Za starou Prahu, Věstník pro ochranu památek v Čechách*. 1915, roč. 6, č. 1, s. 6 (v rubrice Drobné zprávy). Bez ISSN.

23 Tamtéž.

24 HARLAS, F. X., cit. v pozn. 15.

ředitel Harlas radostně zvěstovat: „Za dozoru správy městského muzea bylo pátrání zahájeno, když již čtyři postranní desky byly nalezeny, a nyní je kořist již tak bohatá, že vydala tři náklady těžkých automobilů.“²⁵

Vyzvednutí fragmentů ze zbořeného žižkovské plynárny však nebylo jediným zdrojem prvků Krocínovy kašny ve sbírkách muzea. F. X. Harlas uvádí, že již dříve byly od jednotlivců vykupovány úlomky kašny včetně hlav figur, které si pravděpodobně při jejím živelném bourání v roce 1862 či nestřeženém uložení fragmentů u Nové brány odnesli na památku.²⁶ Na jedné z hlaviček, které se takto do muzea dostaly, byla nalezena i signatura LW a letopočet 1596.²⁷

Současným azylem Krocínovy kašny je stále Lapidárium Národního muzea na pražském Výstavišti. Tam jsou dochované fragmenty kašny sestaveny a rozmístěny tak, aby podávaly obraz o původním rozsahu a vzhledu kašny. Kdokoli tam přijde dnes s představou, že je stačí jen kosmeticky vyspravit a přeskládat na nový fundament na Staroměstském náměstí, již na první pohled musí pochopit, že v tomto záměru nelze uspět.

Vezměme si nyní k ruce popis Krocínovy kašny, jak jej zaznamenal obdivuhodný F. B. Mikovec²⁸ v roce 1862, kdy stála ještě in situ na Staroměstském náměstí, a pojďme jej porovnat s dochovaným fragmentem kašny v Lapidáriu. Mikovcův popis je pro tento účel vybrán nejen z důvodu autenticity přímého svědectví, ale i pro svou originální češtinu neohroženě hledající nedostatkově lexikum. „Roubení, na němž spočívá jednoduchý kruh ležin, rozděleno jest v třináctero polí, mezi nimiž stojí vždy ženská allegorická postava mezi dvěma sloupky. Tyto figurky vypadají trochu stísněné a jsou větším dílem porouchány, některé až tuze zohaveny. Dvanácte polí obsahuje znamení zvířetníku, velmi bedlivě pracovaná, někdy původně pojatá (jako např. vodnář, panna) veskrze v ozdobných od pole k poli rozmanitě se střídajících renesančních rámcích.“ Z celé této části, tedy třináctistěnu hlavního tělesa kašny, kde se žádný ornament neopakoval [!], je z medailonů zvěrokruhu zachováno vcelku jediné pole a další dvě pole jsou sestavena z úlomků.²⁹ Stejně špatně, ne-li hůře, dopadly ženské figurky, které měly znázorňovat alegorie občanských ctností a tvořily vždy „nároží“ mezi dvěma medailony stojícími vzájemně v tupém úhlu. Není proto divu, že některé byly již za Mikovce „porouchány“ a „zohaveny“, neboť jejich plastické součásti vystupovaly příliš výrazně do prostoru. F. B. Mikovec pokračuje: „Nejpěknější je pole třinácté jakožto čelní. Po obou stranách jsou ochechule, drževši druhdy bronzové příznaky, a na hořej-

ším kraji vinou se dva delfíni, kteří vyhazovali vodu; hlavní vyobrazení toho pole ale jest erb primátora Václava Krocína z Drahohejle.“ Bohužel dnes není památky ani po ochechulích, tedy mořských pannách, ani po Krocínově erbu, zbyli nám alespoň, a to je slabá útěcha, jen dva vinoucí se delfíni.

Zato nyní se již dostáváme v popisu k části, která je dochována téměř kompletně, jde o tzv. erbovní sloup. „Nad polem čelním vznáší se přiměřený nástavek, na jehož přední straně drží dva lvové bedlivě vyvedený znak Starého Města. Na zadní straně nástavku nalézá se soška sv. Václava, levicí o štít s orlicí se opírajícího. Vrch nástavku tvoří dva delfíni s těly zapletenými, na nichž obkročmo sedí Neptun. Tato figura jest dosti dobře pracována; druhdy měla v ruce trojzubec, který se už dávno ztratil. Jedna hlava delfínova je obrácena dovnitř, druhá ven, kde právě pod erbem primátorovým umístěna byla mramorová kád k nabírání vody.“ Mikovcův popis zde není třeba nikterak komentovat, vše lze v jím popsané podobě v Lapidáriu uvidět.

Třetí a poslední velký soubor složených úlomků patřil k střední části kašny, která je popsána takto: „Jádro kašny tvoří jakési osudí, představující nádrž hořejší, ježto spočívá na podnoží, o které se opírají čtyry, větším dílem nahé mužské a ženské postavy. Tyto jsou nejkrásnější částí řezby, duchaplně a pravdivě nakreslené a výborně, s pravým citem pro formy provedené. ... Pánvitě osudí, kterým jde hlavní trouba vodometu, jest bohatě ozdobené grotesky a též velmi krásné práce; čtyři tritoni v celé postavě a čtyry velké pitvorné hlavy vznášejí se tu vysoko co chrličí vody. Nad osudím vystupuje malý mramorový nástavek s ozdobou akantového listí, jenž dříve nesl pěkný závěrek kašny, z něhož vysoko stříkala voda; nejspíše byl to panák, jaké druhdy stavěli na kašny (mannequin), který snad později kvůli slušnosti byl odstraněn. Nyní uzavírá kusý nástavek nepřiměřená ozdoba z pískovce, na níž nastrčen veliký, dobře v renesančním slohu vyvedený dvouhlavý orel z plechu, nyní již silně zrezivělý. Na jedné straně orla vymalován byl Český znak, na druhé C. VI., což znamená Karla VI.“

Mikovcovo ohodnocení čtyř figur na podnoží horní nádrže jako nejkrásnějších částí řezby lze bez zaváhání sdílet. Jde o čtyři symbolické postavy, které bývají interpretovány jako Jupiter či Vulkán, Pomona či Ceres, Neptun a Diana, případně jako čtyři živly nebo čtyři roční doby. Prohlédnutí hyperrealistických detailů jejich ztvárnění (např. „průsvitné“ roucho Diany, „sametový“ plášť a páskové opánky Pomony), které umožňuje muzejní vystavení z absolutní blí-

kosti, přináší nevšední zážitek z virtuozity plastického zpracování.

Krocínova kašna, ač zachována v neúplnosti, bez původní funkce a v náhradním umístění, je dílem hodným vysoké pozornosti a nesmírného obdivu. Co se však týče jejího zamýšleného obnovení na Staroměstském náměstí či kdekoli jinde, již třetím v historii, je odsouzeno k nezdaru stejně jako obdobné pokusy z let 1895 a 1915. Fyzické fragmenty kašny nemohou být použity jako základ díla, k němuž by byly chybějící části sochařsky doplněny, protože by to byl hazard s cenným a již tak křehkým originálem. Pokud by však měla vzniknout kašna celá nově jako kopie původního díla, nelze hovořit o seriózním záměru, protože při neexistenci kompletního originálu lze místo kopie vytvořit jen přibližnou nápodobu.

Přes smutek z absence slavné kašny na Staroměstském náměstí a s vědomím nároku na spravedlivé společenské zadostiučinění, kterého by se tomuto dílu mohlo po sto padesáti letech dostat, je třeba si přiznat, že obnovit Krocínovu kašnu na Staroměstském náměstí žádným seriózním technickým ani uměleckým způsobem nelze.

■ Poznámky

25 Tamtéž.

26 Tamtéž. Takto se do sbírek Muzea hlavního města Prahy dostaly hlavičky dvou figur ze středního pilíře, a to květy a plody bohatě zdobená ženská hlava (Pomona či Ceres) – inv. č. H 019 304 –, která je dnes vystavena ve stálé expozici renesance v hlavní budově muzea Na Poříčí, a dále mužská hlava s knírem (Vulkán či Jupiter) – inv. č. H 014 098.

27 Do jaké míry tato skutečnost narušila původní a dále všeobecně tradovaný předpoklad Z. Wintra, že tvůrcem kašny byl kamenický mistr Jindřich Pražák, zvaný Beránek, a zároveň i nejčastěji uváděný letopočet jejího zhotovení 1591, případně 1593, si autorka tohoto článku netroufá odhadnout.

28 MIKOVEC, F. B., cit. v pozn. 12.

29 Dosud neznámým ikonografickým pramenem je lavírovaná kresba půdorysu a řezu Krocínovy kašny s měřítkem na listu 450 × 580 mm, který je podél svislých okrajů navíc lemován kresbou jednotlivých medailonů zvěrokruhu v ornamentálních rámcích. Z neznámého důvodu v řadě chybí znamení Panny a třináctý medailon s Krocínovým znakem. Originál kresby je uložen ve sbírkách Muzea hl. města Prahy, inv. č. H 040 120. Signováno perem: Aufgenommen und gezeichnet von Gustav Kunze.